

811.163.41'373.21

<https://doi.org/10.18485/kij.2023.70.2.11>**ЖАРКО Б. ВЕЉКОВИЋ***

Српски научни центар

Београд

Оригинални научни рад

Примљен: 31. 8. 2023.

Прихваћен: 28. 10. 2023.

**ОЈКОНИМИ НЕДЕЉИЦЕ/НЕЂЕЉИЦЕ,
НЕДЕЉИЦА/?НЕДЕЛИЦА, НЕДЕЉЕ/?НЕДЕЛЕ,
НЕДЕЉЦИ**

У прилогу се разлаже етимологија српских ојконима (*Горњѣ* и *Добњѣ*) *Недељеице/Неђељеице*, претходно (*Горња* и *До(л)ња*) *Недељеица/?Неделица*, као и *Недељеица/?Неделица*, *Недеље/?Неделе* (мн.) и *Недељеци* (мн.). Даје се генерално неколико етимолошких могућности: 1–2) од глагола *делити* у смислу „земљишта или пак кућа које се не деле”, односно од *делати* у смислу „земљишта које се не дела, не обделава, не ради, не обрађује”, са изузетком првог ојконима, 3) од претпостављеног старог српског, али још прасловенског личног имена **Недел* (**Nedělъ*), пореклом надимка са значењем „(отприлике) нерадиша”, а у смислу „имена власника земљишта или пак кућа”, 4) под условом да су ови ојконими у старини и у свом изворном (екавском) облику гласили са *-л-*, можда од прасловенског придева **nedęľъ- (јъ)*, у претпостављеном секундарном облику **nedęďľъ (јъ)*, са значењем „слабо растући (о растињу)”, а у смислу „слабо растуће шуме или пак дрвета”.

Кључне речи: Недељеице, Недељеица, Недеље, Недељеци, делити, делати, **Nedělъ*, **nedęľъ (јъ)*, **nedęďľъ (јъ)*.

Идеја за прилог родила се у мени читањем запитног пасуса једног текста ентузијастичног србисте и лектора РТС-а, мср Анђелке Роксандић-Каблар, на тему акценатске норме српског језика, а који гласи: „Питање акцената је некако, чини се, стално актуелно. Иако се најчешће изменом акцента не мења значење речи, недавно смо имали [аутор] и такав пример.¹ Поставило се питање [аутор] како се изговара² име села *Горње Недељеице*, јадарског села које је покренуло и

* sapphousatthis@gmail.com

¹ (*Ми*) смо имали и такав пример представља овде личан став аутора текста. Стога је и додата напомена [аутор].

² *Поставило се питање како се изговара...* представља овде личан став аутора текста. Стога је и додата напомена [аутор].

ујединило целу Србију. У први мах смо почели [аутор] да изговарамо³ *Недељице*, као деминутив од именице *недеља*, да би се касније схватило [аутор]⁴ да су *Недељице* нешто ‘што се не може поделити, нешто што се не дели’. Значење и симболично указује на чињеницу да је то земља која се не да никако поделити” (Роксандић 2021: пасус 3).

Ипак, *Рјечник ЈАЗУ и Српски дијалектолошки зборник* доносе исправан акценат овога ојконима, и то ојконим доносе у ијекавском облику са извршеним новим јотовањем, забележено 1824, 1892, 1957. и 1963. г., *Горње Неђељице*, уз њих и *Доњѐ Неђељице* (РЈАЗУ/VI 1911–1916: 815; Николић 1968: 377, 431, 432).

Данашњи облик (посведочен 2021. г.) јесте ипак екавски, *Горње Недељице*, *Доњѐ Недељице* (Ђурић 2021: 12:54–13:00; акцентовао аутор). Он представља резултат рецентне екавизације, прецизније, „развитка са постепеним продирањем екавизама” који чини „трећу фазу у развоју јадарскога говора” (Николић 1968: 472).

Ови ојконими, односно два села у Јадру најраније су забележена у турском сумарном попису Зворничког санцака из 1533. г. (*TD 173*) као дербенди *Горња Недељица* и *До(л)ња Недељица* или ? *Горња Неделица* и *До(л)ња Неделица* (‘Gorna Nedeliçe’, ‘Gornja Nedelica’, ‘Dolna Nedeliçe’, ‘Dolnja Nedelica’) (уп.: Унал и др. 2013: 232, 299; Ханџић 1986: 77, 105). Из тога се увиђа да им је – изворни облик екавски.

У њиховом случају видљива је секундарна плурализација ојконимâ вероватно зато јер су сматрани (мањим) деловима једне (земљишне) целине (уп. Лома 2013: 275), као и секундарна ијекавизација ојконимâ, док је данашњи облик терцијарно – изнова екавски (в. горе).

Уз њих два је у истом попису из 1533. г. (*TD 173*) забележен и исти ојконим, односно село, северније, у Мачви, дербенд *Недељица* или ? *Неделица* (‘Nedeliçe’, ‘Nedeljica’) (уп. Унал и др. 2013: 616; Ханџић 1986: 107).

Најпосле, у турском попису Новобрдске казе из 1497–1498. г. (*MAD 14648*) забележен је и ојконим, односно село у новобрдској Кривој реци, *Недеље* (мн.) или ? *Неделе* (мн.) (‘Nedelar [Nedele]’) (уп.: Саринај и др. 2004: 60; Реџа 2014: 10)

За наведене ојкониме сматрам да генерално могу имати следеће етимологије:

1–2) У првим двама етимолошким могућностима полази се од придевâ срп. *недељив*, заст. *неделим* „који/-а/-е се не може делити” (РСАНУ/XIV 1989: 766, 770), односно од срп. заст. *неделан/неделни* (етимолошки, са кратким *ѐ*) „(на/у) који се не дела, не ради (о дану)” (уп. РЈАЗУ/VI 1911–1916: 813, 814).

У смислу извођења ти нас придеви упућују на етимологију од глагола *делити* у смислу „који/-а/-е се дели”, односно глагола *делати* у смислу „који/-а/-е

³ (*Ми*) смо почели да изговарамо представља овде личан став и појединачну употребу аутора текста. Стога је и додата напомена [аутор].

⁴ *Схватило се да...* представља овде личан став и појединачну употребу аутора текста. Стога је и додата напомена [аутор].

се дела, обделава, ради, обрађује” (РСАНУ/IV 1966: 172),⁵ а по аналогiji са: *грљзити* у смислу „који/-а/-е се грузи, замаче, моча (у блато)” > **Грљжа река* > *Грљжа* (Ивић и др. 1998: 22; РСАНУ/III 1965: 703).

Стога би етимологија била: „земља, ливада или шума (и сл.) која се не дели” > **Недеља земља, ливада или шума* (и сл.) > (суфиксалном универбизацијом) *Недељица*, односно „земља или ливада (и сл.) која се не дела, не обделава, не ради, не обрађује” > **Недеља земља или ливада* (и сл.) > (суфиксалном универбизацијом) *Недељица*.

А у случају множинског облика етимологија би била: „њиве, ливаде или куће (и сл.) које се не деле” > **Недеље њиве, ливаде или куће* (и сл.) > (асуфиксалном универбизацијом) *Недеље* (мн.), односно „њиве или ливаде (и сл.) које се не делају, не обделавају, не раде, не обрађују” > **Недеље њиве или ливаде* (и сл.) > (асуфиксалном универбизацијом) *Недеље* (мн.).

Међутим, код ојконима *Горња Недељица* и *До(л)ња Недељица* (1533), рецентно *Горње Неђељице* и *Добње Неђељице*, данас *Горње Недељице* и *Добње Недељице* засведочен је акценат. А његов положај на негацији *Не-* указује на то да код ових ојконима није реч о гореизнесеној етимологији.

Наиме, код ових ојконима не би се извршило повлачење акцената уназад на негацију *Не-* судећи према задржавању положаја акцената на корену у горенаведеном придеву *недељив*, заст. *недѣлим* (в. горе).

Исто тако, судећи и према задржавању положаја акцената на корену у развоју, на пример, ојконима: стсрп. **Неимѣнне куће* „безимене куће” > *Не(ј)мени-куће* (са акцентом на слогу *-ме-*) (1560, 'Nemeni Kuke') > *Немѣникуће* (мн., и секундарно јд.) (уп.: РСАНУ/VIII 1971: 706; ЕССЈ 1975: 28; Лома 2000: 150, 151, 153; Милановић 1969: 198, 199; Шабановић 1964: 543; Белић 1976: 127).⁶

3) У трећој етимолошкој могућности полази се од ојконима на Косову, у прошлости, *Недељци* (мн.) (РЈАЗУ/VII 1911–1916: 815), из којег се по аналогiji са извођењем старо срп. лично име *Војсил* > стсрп. присв. прид. **Војсиљ(и)* > стсрп. ојк. **Војсиљци људје* > **Војсиљци* > *Војсиљци* (мн.) (Лома 2013: 47) увиђа, тј. претпоставља старо српско лично име **Недел*.

⁵ На етимологију од речи *недеља* ни не помишљам. Чак и ако бих помислио, очекивало би се да пре свега реч буде о Св. Недељи, и о цркви Св. Недеље, те би се тако очекивао облик стсрп. **Светонедељска цркак*, **Недељска цркак* или **Недељина цркак*, одакле бисмо добили данас облике **Светонедешиница*, **Недешиница* (и сл.), **Светонедељска*, **Недељска* (и сл.) или **Недељина* (и сл.), чега у овом случају нема; услут напомињем како су облици *Недељина цркак* и *Недељска*, генерално, потврђени (уп.: Лома 2013: 144–146, 160; РЈАЗУ/VII 1911–1916: 816; Унал и др. 2013: 232, 299, 760). Тек не помишљам на етимологију од глагола *дељати* јер се он према својој семантици нити јавља нити може да јави у топономастици.

⁶ Етимологија ојконима *Неменикуће* коју је 1969. г. дао Миливој Павловић, како је реч о двоосновинском келтском ојкониму, односно топониму од галске речи *netet*, ирске *neted* „пропланак; светилиште” и кимбријске речи *coch* „(црвени) камен; руда живе или гвожђа” у значењу „светилиште на црвеном земљишту, тј. са рудом живе или гвожђа”, па чија је затим друга основа преобличена у српску реч у множини *куће* (Милановић 1969: 199, 200) – не стоји. Не стоји из низа разлога, а примаран је тај да очито да се од српске речи у множини *куће* требало поћи ка (раз)откривању и прве основе као српске речи.

Ово име је још прасловенско, **Nedělъ*, и пореклом је надимак са значењем „(отприлике) нерадиша”, а посведочено је (и) у пољском језику у облицима *Niedziel, Niedzial* (уп. ЕССЈ 1997: 117).

Од овог имена била би етимологија преко од њега изведеног старог присв. прид. **Недељ(и)*.

Стога би етимологија била: „земља, њива, ливада или шума (и сл.) човека по имену **Недел*” > **Недеља земља, њива, ливада* или *шума* (и сл.) > (суфиксалном универбизацијом) *Недељица*.

А у случају множинског облика етимологија би била: „њиве, ливаде или куће (и сл.) човека по имену **Недел*” > **Недеље њиве, ливаде* или *куће* (и сл.) > (асуфиксалном универбизацијом) *Недеље* (мн.).

4) Последња, четврта етимолошка могућност била би под условом да су ојконими пред нама у старини у свом изворном (екавском, в. горе) облику гласили са -л, *Горња Неделица* и *До(л)ња Неделица* (1533), *Неделица* (1533), *Неделе* (мн.) (1497–1498), па да су потом добили -љ- реетимологијом према речи *недеља*, односно *Св. Недељи*.

У том случају етимологија би можда била од прасловенског *придева* **nedęǫ(jь)* у значењу „слабо растући (о растинју)”, одакле руски облик *недяглый*, и чија се друга основа јавља са секундарним -дл- кроз корадикалну руску реч *дидель*, из чега онда можемо претпоставити и секундарни облик **nedęǫdљ(jь)*. Кажемо етимологија би можда била од прасловенског *придева* **nedęǫǫdљ(jь)*, односно **nedęǫdљ(jь)* будући да његов извесни српски реликт, колико ми је познато, није посведочен у (старо)српској топонимији. Међутим, то не би представљало непремостив проблем по себи пошто српска топонимија показује и на српском терену усамљене прасловенске реликте, попут *О(х)аб* (Лома 1986).

Одатле би у српском језику било *дл > л*, и добио би се такође претпостављени (стари) српски облик **недел(и)*, у наведеном значењу (ЕССЈ 24 1997: 118; уп.: ЕССЈ 1978: 25; Белић 1976: 134, 135).

Стога би етимологија била: „слабо растућа шума (и сл.)” > **Недела шума* (и сл.) > (суфиксалном универбизацијом) **Неделица*.

А у случају множинског облика етимологија би била: „слабо растуће букве, леске, јасике, врбе или јелхе/јохе (и сл.)” > **Неделе букве, леске, јасике, врбе* или *јелхе/јохе* (и сл.) > (асуфиксалном универбизацијом) *Неделе* (мн.).

За поменуте ојкониме (*Горњѣ* и *Добњѣ*) *Недељице/Неђељице*, претходно (*Горња* и *До(л)ња*) *Недељица/?Неделица*, као и *Недељица/?Неделица, Недеље/?Неделе* (мн.) и *Недељици* (мн.) изнесено је низ етимолошких могућности генерално, њих три и четврта под знаком питања. Ови ојконими у изворима забележени су релативно касно, у периоду 1497–1498–1533. г. И њихова етимологија већином обухвата елементе које није могуће потврдити у горенаведеним оскудним изворима или, пак, данас на терену: нешто на терену *што се не дели* или *не обрађује* или *јесте слабо растуће*. У том смислу, поменуте етимолошке могућности изнете су као вид закључка, и, ако се ко нашим стопама настави, широко му поље.

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

Белић 1976: А. Белић, *Основи историје српскохрватског језика I. Фонетика*, Београд: Научна књига.

Ђурић 2023: Р. Ђурић, Да сам ја неко: Горње Недељице, 24. 12. 2021. [епизода друге сезоне емисије *Да сам ја неко* Телевизије N1] <<https://www.youtube.com/watch?v=hpyzMLGGfN0>> 14. 7. 2023.

ЕССЈ 1974–: О. Трубачёв и др. (ур.) *Этимологический словарь славянских языков*, Праславянский лексический фонд 1–, Москва: Наука, 1974–.

Лома 1986: А. Лома, Један усамљени ороним: Оаб, *Ономатолошки прилози VII*, 1986, 159–162.

Лома 2000: А. Лома, Дивчибаре – топономастички траг паганског аграрног обреда, *Кодови словенских култура 5*, 146–157.

Лома 2013: А. Лома, *Топонимија Бањске хрисовуље. Ка осмишљењу старосрпског топономастичког речника и бољем познавању опитесловенских именсловних образаца*. Београд: Српска академија наука и уметности.

Милановић 1969: Б. Милановић, Род и број топонима Неменикуће, *Наш језик*, XVII–4, 198–206.

Николић 1968: Б. М. Николић, Тршићки говор, *Српски дијалектолошки зборник*, XVII, 373–473.

Ивић и др. 1998: П. Ивић и др. (ур.) *Огледна свеска (Етимолошког речника српског језика)*, Београд: Институт за српски језик.

Роксандић 2023: А. Роксандић, Да ли су систем акцентовања измислили лектори и водитељи РТС-а?, *Сматрачница*, 15. 12. 2021. [Одељак Вести Интернет-портала Радио-телевизије Србије] <<https://www.rts.rs/vesti/smatracnica/4627840/lektori-rts-akcenat.html>> 14. 3. 2023.

РСАНУ 1959–: А. Белић и др. (ур.), *Речник српскохрватског књижевног и народног језика I–*, Београд: Институт за српскохрватски језик, Институт за српски језик.

Шабановић 1964: Х. Шабановић, Турски извори за историју Београда I–1, *Катастарски пописи Београда и околине 1476–1566*, Београд: Историјски архив Београда.

Ханџић 1986: А. Handžić, *Dva prva popisa Zvorničkog sandžaka (iz 1519. i 1533. godine)*, Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine.

Реца 2014: I. Rexha, Kosova during the Ottoman period of XVth and XVIth centuries, *VIII. Milletlerarası Türkoloji kongresi* (30 Eylül – 4 ekim 2013), İstanbul: İstanbul üniversitesi, 1–18.

РЈАЗУ 1880–1975: Ђ. Daničić i dr. (ur.), *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–XXIII, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

Саринај и др. 2004: Y. Sarinay et al. *167 numaralı muhâsebe-i vilâyet-i Rûm-İli defteri (937/1530) II*, Ankara: Osmanlı arşivi daire başkanlığı.

Унал и др. 2013: U. Ünal et al. *Rumeli eyaleti (1514–1550)*, Ankara: Osmanlı arşivi daire başkanlığı.

Жарко Б. Велькович

ОЙКОНИМИ НЕДЕЉИЦЕ/НЕЂЕЉИЦЕ, НЕДЕЉИЦА/НЕДЕЛИЦА,
НЕДЕЉЕ/НЕДЕЛЕ, НЕДЕЉЦИ

Резюме

В статье анализируется этимология ойконимов (*Горњѣ* и *Добњѣ*) *Недељице/Неђељице*, ранее (*Горња* и *До(л)ња*) *Недељица/Неделица*, а также *Недељица/Неделица*, *Недеље/Неделе* (мн. ч.) и *Недељци* (мн. ч.). В целом дается несколько этимологических возможностей: 1–2) происхождение от глагола *делити* в смысле «земля или группа домов, которые не разделены» либо от глагола *делати* в смысле «земля, которая, не возделывается, не обрабатывается», за исключением первого приведенного ойконима, 3) происхождение от предполагаемого старого сербского, но все еще праславянского личного имени **Недел* (**Nedělъ*), происходящего от прозвища означающего «бездельник», а в смысле «имя владельца земли или группы домов», 4) при условии, что приведенные ойконимы первоначально звучали на -л-, происхождение от праславянского прилагательного **nedęglъ(jь)*, в предполагаемой вторичной форме **nedędlъ(jь)*, что означает «медленно растущий (о растительности)», а в смысле «медленно растущий лес или виды деревьев».

Ключевые слова: Недељице, Недељица, Недеље, Недељци, делити, делати, **Nedělъ*, **nedęglъ(jь)*, **nedędlъ(jь)*.